

УДК 332.12 (477)

Логвіновська С.І., к.е.н, доцент

Одеський національний економічний університет

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПОДОЛАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ ВІДТВОРЕННЯ ЕКОЛОГО-ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

У статті розглядаються питання, пов'язані з формуванням стратегічних орієнтирів подолання регіональних асиметрій відтворення еколого-виробничих систем та обґрунтуванням управлінського супроводу з їх реалізації.

Ключові слова: еколого-виробнича система, регіональні асиметрії, механізм управління, регіон, сталий розвиток.

Lohvinovska S.

STRATEGIC GUIDELINES OVERCOME REGIONAL ASYMMETRIES PLAY ECO-INDUSTRIAL SYSTEMS

The questions related to the formation of strategic guidelines to overcome regional asymmetries play eco-industrial systems and rationale management support to implement them.

Keywords: ecological production system, regional asymmetry, governance mechanisms and sustainable development.

Логвиновская С.И.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ АСИММЕТРИЙ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ЭКОЛОГО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СИСТЕМ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с формированием стратегических ориентиров преодоления региональных асимметрий воспроизведения эколого-производственных систем и обоснованием управленческого сопровождения по их реализации.

Ключевые слова: эколого-производственная система, региональные асимметрии, механизм управления, регион, устойчивое развитие.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В нинішніх умовах в регіональній еколого-виробничій системі склалася ситуація, яка призвела до підвищення рівня негативного впливу виробництва на

екосистеми, збільшилась «невизначеність» поведінки виробничо-технічних систем відносно навколишнього середовища, підвищується ризик надзвичайних ситуацій. Все це негативно позначилось на стані регіональної еколого-виробничої системи, що вимагає пошуку стратегічних орієнтирів забезпечення відтворювальних процесів. Водночас, для визначення цих напрямів необхідно насамперед отримати комплексну і глибоку оцінку стану конкретного субрегіону. Потрібно знати точний економічний, соціальний та екологічний стан. Важливо з'ясувати сильні сторони не лише економіки, а й соціальної та екологічної структури, якомога краще знати слабкі місця, оскільки саме там має проявлятися ефективність використання сучасного потенціалу. Існуюча мережа адміністративно-територіальних районів Одеської області не здатна забезпечити процес відтворення в кожному конкретному районі: через їх велику кількість, віддаленість населених пунктів від основних виробничих потужностей регіону. Таким чином, як засвідчили результати проведених аналітичних досліджень у регіоні спостерігається негативна тенденція пов'язана із погіршенням відтворювальних процесів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Представники економічних шкіл та течій у напрямку створення «альтернативних методів регулювання взаємодії природи і суспільства» пропонують різноманітні підходи. Відомі широкому колу дослідників моделі світової динаміки, що пропонують різні шляхи розвитку, які дозволяють збалансувати виробничий процес і екологічну цінність природного середовища. Ці моделі ми бачимо в роботах Т. Форрестера, Д.Х. Медоуза, Д.Л. Медоуза, Й. Рендса, М. Месаровича, Є. Пестеля. Концепції створення симбіотичного середовища, що теж пропонують свій шлях розвитку є в роботах С.І. Барцева, І.І. Гігельзона, В.Г. Суховірського, концепції живого приросту в роботах Казначєєва В.П. Цікаві дослідження зовнішніх ефектів А. Маршала, В. Парето, А. Пігу, теорії майнових прав і трансакційних видатків Р. Коуза, А. Алгеяна, теорії інтерналізації зовнішніх ефектів Д. Пірса, В. Баумоля тощо. Акценти впливу екологічних факторів на економічне і соціальне середовище розглядаються такими сучасними зарубіжними дослідниками, як: Т.О. Акімова, С.Н. Бобильов, А.А. Голуб, А. Ендерс, В.В. Хаскін, Х. Хотелінг, Є.Б. Струкова, Є.С. Івлева. Соціалізації присвячені роботи Е.В. Гірусова, Г. Беккера, Л. Ерхарда, Ж. Палперта, В. Ойкена, В. Ренке, А. Льюїса, Т. Шульца.

Цілі статті. Обґрунтувати стратегічні орієнтири подолання

регіональних асиметрій відтворення еколого-виробничих систем.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вирішення проблем подальшого регіонального розвитку Одеської області можливе за умов оптимізації її адміністративно-територіального устрою шляхом об'єднання їх у групи (субрегіони). Таке групування допоможе визначити рівень відтворення даного територіального об'єднання та запропонувати шляхи вирішення проблемних ситуацій, що склалися в субрегіоні. Вони в свою чергу мають стати самодостатніми територіальними утвореннями, здатними самостійно управляти відтворювальними процесами, вирішувати завдання надлокального і регіонального значення та регулювати фінансові зобов'язання.

Отже, визначимось зі стратегічними орієнтирами забезпечення відтворювальних процесів регіональної еколого-виробничої системи.

Слід відмітити, що стратегічні орієнтири забезпечення відтворення регіональної еколого-виробничої системи повинні відповідати Стратегії соціального та економічного розвитку України на 2004-2015 роки. Згідно даного документу стратегічними орієнтирами України на 2004-2015 роки є:

1. Стратегія зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їхньої конкурентоспроможності, яка повинна забезпечити:

- створення економічних, організаційних та нормативно-правових передумов для реалізації основних принципів сталого розвитку регіонів;

- реструктуризацію економіки регіонів на основі запровадження інвестиційно-інноваційної моделі з урахуванням особливостей їхнього потенціалу та конкурентних переваг;

- розвиток підприємництва, насамперед малого та середнього бізнесу як головного чинника соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів;

- сприяння всебічному розвитку людського потенціалу на основі стабілізації та поліпшення демографічної ситуації, досягнення продуктивної зайнятості населення, розвиток соціальної інфраструктури;

- комплексний розвиток територій зі спеціальним економічним статусом – територій пріоритетного розвитку та спеціальних (вільних) економічних зон – за допомогою залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва для збереження наявних і створення нових

робочих місць, подолання наслідків екологічних та техногенних катастроф, запровадження нових технологій, активізацію зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення виробництва високоякісних товарів та послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури;

– розбудову та модернізацію інфраструктури регіонального розвитку для підвищення інвестиційної привабливості регіонів, поліпшення умов запровадження передових інноваційних технологій;

– удосконалення системи охорони довкілля та використання природних ресурсів, механізмів, інструментів вироблення та реалізації на регіональному рівні екологічної політики.

2. Головними пріоритетами розвитку виробничо-економічного потенціалу мають бути розбудова виробничої, транспортної й ринкової інфраструктур, сприяння розвитку підприємництва, реалізація інноваційної політики в регіонах.

Забезпеченню їхньої реалізації сприятиме проведення заходів щодо:

- розширення галузевої спеціалізації економіки регіонів;
- створення на сучасній технологічній базі переробної промисловості в кожному регіоні;

- виведення з експлуатації або перепрофілювання виробничих потужностей, які негативно впливають на навколишнє середовище;

формування регіональної інфраструктури підтримки та розвитку підприємництва, зокрема розвитку мережі консультативних, юридичних, бухгалтерських, маркетингових фірм, бізнес-інкубаторів;

- створення сприятливих фінансово-кредитних умов для підприємницької діяльності, розвиток небанківського фінансового сектора у вигляді регіональних кредитно-гарантійних установ, фондів сприяння розвитку підприємництва, страхових, інноваційних та інвестиційних фондів;

- розвитку інфраструктури регіональних і міжрегіональних товарних ринків, бірж, оптових ринків, аукціонів тощо;

- здійснення земельної реформи та вдосконалення земельних відносин з урахуванням місцевих природно-географічних та соціально-економічних особливостей і потреб, забезпечення персоналізованого обліку земельних ділянок, інших об'єктів та прав власності;

- формування інфраструктури ринків землі, іншого нерухомого майна, насамперед вторинного, та забезпечення її функціонування, створення умов для розвитку конкуренції, забезпечення прозорості

операцій та зменшення інвестиційних ризиків на цих ринках;

- ефективного управління комунальною власністю.

3. Для реалізації інноваційної політики в регіонах першочерговими мають стати такі заходи:

- створення нових організаційних структур, що здійснюють інноваційну діяльність – технопарків, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів, інших трансфертних та інфраструктурних фірм, які сприяють упровадженню нової техніки і технологій у виробництво;

- організація лізингових фірм нової техніки, досвідного обладнання і унікального устаткування;

- створення регіональних комісій з науково-технічної експертизи розробок, які пропонуються впроваджувати на підприємствах регіону;

- підтримка формування виробництв із замкненим циклом, зокрема науково-промислово-фінансових груп, концернів, корпорацій тощо;

- створення під егідою держави та місцевих органів виконавчої влади регіональних центрів передачі інноваційних промислових технологій з державного до приватного сектора;

- організація управлінського консалтингу підприємств.

4. Забезпеченню всебічного розвитку людського потенціалу регіонів сприятимуть такі заходи:

- реалізація соціальних програм, спрямованих на вирішення найгостріших проблем регіонів, насамперед з питань забезпечення зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення ефективності роботи служб зайнятості, організація належного контролю за виконанням цих програм;

- реалізація державної політики у сфері регулювання внутрішньорегіональної та міжрегіональної трудової міграції;

- врегулювання відносин власності щодо об'єктів соціальної інфраструктури та житла;

- запровадження нових механізмів розвитку регіональної соціальної інфраструктури на основі залучення коштів держави, регіонів і бізнесу;

- створення системи навчання протягом життя.

5. Удосконалення механізмів управління регіональним розвитком. Необхідно створити дієву систему інституцій, які б мали можливість працювати на забезпечення сталого розвитку окремих територій, узгоджувати свою діяльність з іншими організаційними структурами.

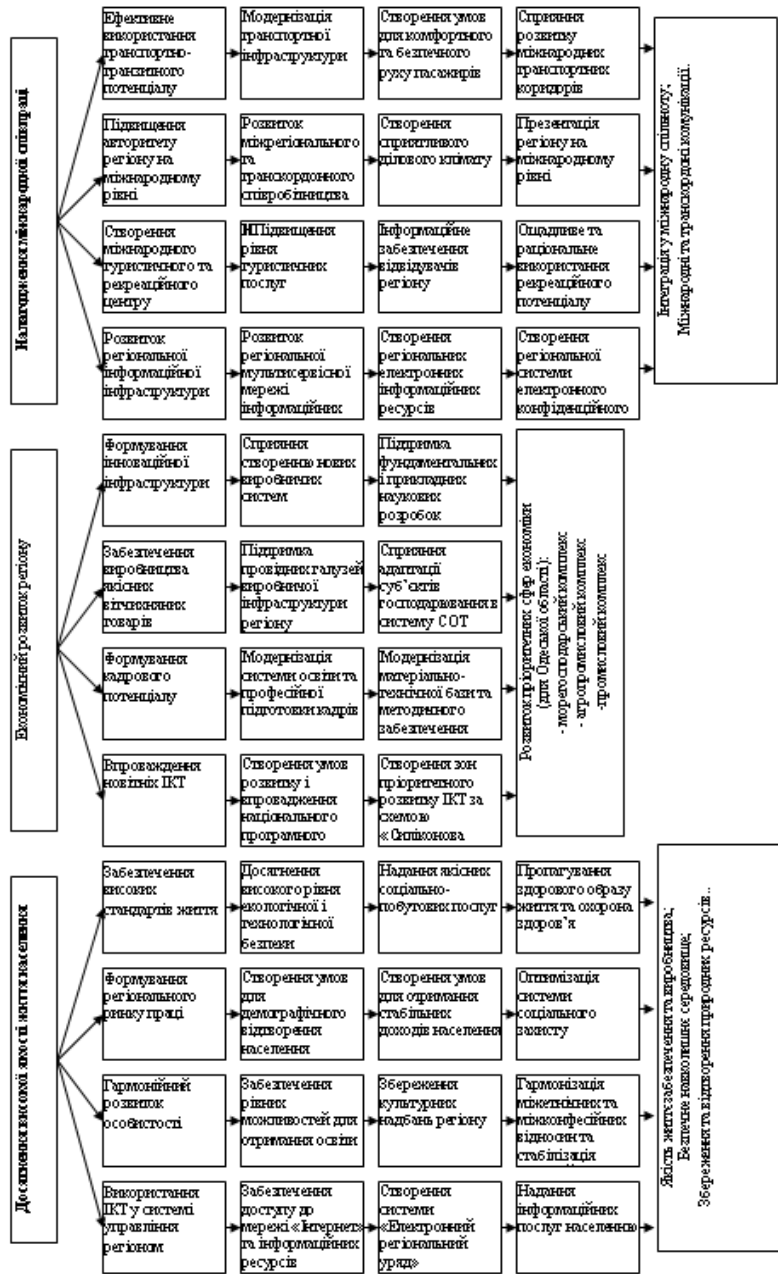
Такою інституцією може бути система агентств регіонального

розвитку з репрезентуванням державних, громадських, приватних інтересів. Існуючі в Україні агентства регіонального розвитку – це потенційна база вдосконалення інфраструктури регіонального розвитку. Регіональні агентства розвитку мають на меті вирішення завдань поліпшення умов використання передових інноваційних технологій, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для регіонального розвитку, вдосконалення підготовки та перепідготовки відповідних фахівців з проблем регіонального розвитку, координацію програм технічної допомоги, спрямованих на підтримку регіонального розвитку.

Таким чином, зважаючи на вище подані стратегічні напрями розвитку регіонів держави, основним стратегічним орієнтиром забезпечення відтворювальних процесів регіональної еколого-виробничої системи є досягнення балансу між екологією та виробництвом. Формування та нарощення виробничого потенціалу регіону не повинне загрожувати його екологічній безпеці. З цією метою нами сформовано основні стратегічні пріоритети забезпечення відтворювальних процесів регіональної еколого-виробничої системи (рис. 1). Необхідно відмітити, що розвиток Одеської області знаходиться у площині значимості регіону як приморського регіону. Тому пріоритетними напрямками розвитку, ми вважаємо, є: налагодження міжнародної співпраці (інтеграція у міжнародну спільноту; міжнародні та транскордонні комунікації); економічне оновлення регіону (морегосподарський комплекс, агропромисловий комплекс, промисловий комплекс); досягнення високої якості життя населення (якість життєзабезпечення та виробництва, безпечне навколишнє середовище, збереження та відтворення природних ресурсів).

Реалізація цих пріоритетів можлива за умов, за яких відбудеться:

- залучення потенційних виробничих, людських, природних, інвестиційних та інших ресурсів;
- визначення найбільш ефективних елементів економічного потенціалу регіону;

Дяг. 1 Основні стратегічні пріоритети розвитку регіонального економічного зростання та освіти

- створення відповідних умов господарювання, які забезпечать економічні, соціальні та екологічні інтереси населення регіону;
- створення інноваційно-інвестиційного клімату території.

Досягнення наведених пріоритетів забезпечить відтворення РЕВС. Водночас, нами пропонується процес відтворення регіональної еколого-виробничої системи здійснювати за такими елементами: напрями відтворення; важелі відтворення, правове регулювання відтворювальних процесів та управлінський супровід реалізації цього процесу (рис. 2).

Основними напрямками відтворення РЕВС є:

- відтворення природно-ресурсного потенціалу регіону;
- відтворення трудового потенціалу регіону;
- відтворення виробничого потенціалу регіону;
- відтворення інфраструктурного потенціалу регіону;
- відтворення екологічного потенціалу регіону;
- відтворення фінансового потенціалу регіону.

Відтворення природно-ресурсного потенціалу передбачає, перш за все відтворення земельних, лісових та водних ресурсів. Наявність високородючих земель визначає пріоритетний розвиток агропромислового виробництва [1, с.12]. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення (особливо чорноземів), втрати грудкувато-зернистої структури і водопроникності та аераційної здатності з усіма екологічними наслідками, що зумовлює зниження їх продуктивності.

Розвиток сільськогосподарського виробництва вимагає підвищення продуктивності земельних ресурсів в напрямку постійного їх відтворення та раціонального використання. Характерною рисою лісу є його здатність до відновлення [2, с.33]. Зросло їх значення як ефективного засобу охорони і поліпшення навколишнього середовища. Завдяки захисним властивостям лісові насадження сприяють поліпшенню водного режиму території, підвищенню врожайності сільськогосподарських культур. При раціональному веденні лісового господарства і лісокористуванні ліси вважаються невичерпними. Проте їх дуже мало, що негативно відбивається на забезпеченні лісоспоживачів ресурсами деревини і екологічній ситуації. Частка вкритих лісом земель в загальній площі території становить 15,6%.

Це значно нижче розрахунково-оптимального показника (20-22%), необхідного для досягнення збалансованості між

лісосировинними запасами, обсягами лісоспоживання і екологічними вимогами. Ліси України розміщені по території нерівномірно: в Поліссі-29% площі регіону, лісостепу-14%, Карпатах-40%, Степу-5%, Криму (в основному в горах) - 10% [3, с.212; 2, с.34].

Необхідно зазначити, що порушення в структурі лісового фонду (погіршення природних комплексів, деградації рослинного покриву, виснаження лісосировинної бази) призвело до дефіциту деревини, який щорічно складає 18-20 млн³, що негативно впливає на підвищення конкурентоспроможності регіонів. Вони слугують основою розвитку деревообробної та целюлозно-паперової галузі. Розвиток деревообробної та целюлозно-паперової видів економічної діяльності вимагає постійного відтворення лісових ресурсів, що дасть можливість зменшити імпорт кінцевої продукції лісопромислового комплексу та підвищити конкурентоспроможність регіону.

Від такого природного ресурсу як вода повністю залежать такі види діяльності як рибне господарство, вирощування сільськогосподарських культур на зрошуваних землях, виробництво продукції хімії органічного синтезу, очищення первинної текстильної сировини. Необхідно зазначити, що через надмірне антропогенне навантаження, яке посилилось наслідками катастрофи на ЧАЕС, порушення умов формування водного стоку і порушення природної рівноваги, зумовило зниження якості водних ресурсів, вкрай загрозливе екологічне становище майже в усіх річкових басейнах України. Внаслідок старіння та спрацювання водозабезпечуючого і водоохоронного устаткування, його технологічної відсталості, збільшується скид забруднених стоків та водомісткість продукції, зростає небезпека масових технологічних та екологічних аварій і катастроф, виходу із ладу життєзабезпечуючих водогосподарських систем, очисних споруд. У водні об'єкти щороку скидається величезна кількість відпрацьованих забруднених вод промисловості, комунального і сільського господарства. Зі стічними водами у водні об'єкти потрапляють у надмірній кількості біогенні речовини, важкі метали, штучні неорганічні та органічні речовини токсичної дії [2, с.34].

Тобто регіональна еколого-виробнича система має бути заснована на оптимізації використання усіх ресурсів, перш за все природних, на здатності до самовідновлювальних, саморегулюючих функцій екосистеми. Такий підхід дозволить забезпечити перехід до сталого розвитку регіону, за умови дотримання таких умов: облік у вартості товарів витрат по забезпеченню умов самовідновлення

окремих видів природних ресурсів; перетворення низки споживчих вартостей, які раніше вважалися дарами природи у продукти праці або товари; збільшення вартості предметів праці, добутих з природи, у зв'язку з використанням новітньої техніки та технології.

Висновки. Таким чином, відтворення природних ресурсів повинне включати відновлення природи як джерела предметів і засобів праці (рекультивация ґрунту, лісництва тощо), відновлення природи як просторового базису (ландшафту територій, порушення внаслідок будівництва тощо), відновлення середовища існування людини (очищення атмосфери, водойм, відновлення лісів). Відтворення невітворювальних ресурсів повинне відбуватися у вигляді приросту розвіданих їх запасів, а також ощадливого використання наявних за рахунок кращого опрацювання, заміни одних видів сировини іншими.

1. Борщевський П.П. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / Борщевський П.П., Чернюк М.О., Заремба В.М., Коренюк П.І., Князьков О.П. – Київ.: Аграрна наука, 1998. – 237 с.
2. Ковальська Л.Л. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: [Монографія] / Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. – Луцьк.: ЛДТУ, 2003. – 242 с.
3. Данилишин. Б.М. Продуктивні сили економічних районів України / Данилишин. Б.М., Чернюк Л.Г., Горська О.В., Фащевський М.І., Антоньєва Л.С., Щедрова І.М., Нікітюк М.П., Клиновий Д.В. – К.: ЗАТ “Нічлава”, 2000. – 517 с.